

Impresionizem na Slovenskem

1. UVOD

Na zemljevidu impresionizma kot evropsko pomembne slikarske razvojne stopnje vzbuja pozornost skupina štirih slikarjev, ki jih umetnostna zgodovina označuje kot uresničitelje »slovenskega impresionizma«. Njihovo objavljeno delo preseneča posebno zato, ker gre za uspeh umetniške skupine, ob kateri lahko govorimo kar o »šoli«, in ne za individualne dosežke posameznih umetnikov, delujočih pod neposrednim vplivom Pariza. Posebno pozornost zasluži slovenski impresionizem tudi zato, ker se je uveljavil daleč od evropskih žarišč tega gibanja v umetnostno precej sterilnem političnem okviru avstro-ogrske Srednje Evrope brez neposrednega stika s Parizom. Pomen te skupine pa se ne omejuje samo na slovensko kulturno področje, temveč je širše odmeval tudi v umetnosti politično se osvabajočih južnoslovanskih narodov.

2. KAKO SE JE VSE ZAČELO

Rojstno leto slovenskega impresionizma je leto 1900. Takrat so se na Prvi slovenski umetniški razstavi prvič predstavili kulturnemu središču slovenskega naroda. Ljubljani, glavni zastopniki nove umetniške smeri, ki jo je naklonjena, takrat še nebogljen slovenska likovna kritika imenovala impresionizem, nenaklonjena pa je te slikarje zasmehovala kot kozolčarje in špinačarje. Uspeh razstave je umetnike ohrabil in tudi sami so se začeli imenovati impresionisti. To so bili Rihard Jakopič, Matija Jama, Ivan Grohar in Matej Sternen.

Zgodovina slovenskega impresionizma, ki se je s to razstavo prvič pokazal, je kratko takale: v devetdesetih letih prejšnjega stoletja so se v eni najbolj cenjenih zasebnih slikarskih šol v Münchnu, ki jo je ustanovil leta 1891 slovenski rojak Anton Ažbe, srečevali in osebno zblíževali že omenjeni štirje umetniki, stebri slovenskega impresionizma. Vezala jih je želja, da bi slovenskemu slikarstvu izbojevali mednarodni ugled. Srečanje z deli francoskih impresionistov na razstavah na Dunaju in v Münchnu jim je odkrilo, da iščejo nekaj, kar je bilo v Franciji

že uresničeno. Teh novih odkritij jim je Ažbetova šola sicer ni nudila, budila pa je v njih spoštovanje do etike umetniškega poklica ter jim omogočala stik z zelo pisano mednarodno družbo, kjer so veliko vlogo igrali Rusi, pa tudi Južni Slovani, ki so po uspehih osvobodilnih gibanj v 19. stoletju gradili temelje lastne, mednarodni višini ustrezajoče kulture.

Ažbetova šola ni gojila impresionizma in se, po Sternenu izjavi, do prihoda Slovencev o tej novi smeri v njej ni govorilo, je vendarle nudila učencem mnogo pobud za razvoj individualnih umetniških nagnenj. S hvaležnim priznanjem se je spominja zaradi te lastnosti tudi V. Kandinsky. Za ažbeta je bilo slikarstvo sicer v bistvu umetnost barve, sodil pa je, da je osnovni predpogoj za dobro sliko risba. Za njegovo razmerje do impresionizma je bilo važno, da je poleg osnovnega nauka o principu krogle, ki je bil nekak posplošeni odmev Cezannovega nauka, da je naravo treba obravnavati kot valj, stožec ali kroglo, zagovarjal slikanje s čistimi spekralnimi barvami, ki jih nanašamo na platno drugo ob drugi ne pomešane, tako da se šele v očesu združijo v tonske celote. Na ta način se doseže migatajoča soigra barv, kar je Ažbe imenoval kristalizacija barv in diamantni učinek; s tem se je tudi sam približal impresionizmu. Tako so se poznejši slovenski impresionisti znašli v ozračju, ki je vsaj izrecno ni nasprotovalo njihovemu lastnemu prizadevanju in iskanju.

3. ZAČETEK SKUPNEGA USTVARJANJA

Rihard Jakopič je prvi prišel v stik z Ažbetom že leta 1890. Nato so do konca stoletja prihajali k Ažbetu drug za drugim Jama, Grohar in Sternenu. Tudi ko so se odločili za slikanje v naravi, da bi v spopadu z njenim optičnim izrazom obvladali

ново metodo slikanja, so se pozimi vračali v München; te ozke stike je pretrgala Ažbetova smrt leta 1905.

Že v času teh zbliževanj se je vedno bolj uveljavljal kot vodilna osebnost Jakopič. Najprej sta se zbližala z Jamo, s katerim sta se poznala že iz Ljubljane; sledil je Grohar, ki ga je Jakopič dobesedno odkril in nato vodil v novo smer. Najbolj samosvoj pa je ostal Sternen, ki se je na Jakopiča tesneje navezal šele po letu 1900.

Prvič so javno nastopili na Prvi slovenski umetniški razstavi v Ljubljani leta 1900. Doživeli so prvo zmago, čeprav je umetnike takrat še bolj vezalo skupno hotenje kakor enotni način slikanja. Nato sta Jakopič in Jama začela skupaj slikati v Stranski vasi. Grohar se je takrat navdušil za Segantinija, ki je napravil močan vtis tudi na Jakopiča. Sternen pa je odgovoril najprej na pobude nempkega impresionizma. Kot skupina pa so vsi štirje nato samozavestno nastopili na Drugi slovenski umetniški razstavi leta 1902, toda javnost jih je tedaj odklonila. Razorčarani so sklenili, da si izbojujejo priznanje zunaj domovine. Razstava leta 1904 v Miethkeu na Dunaju je pomenila popolno zmago. Dunajska kritika je priznala njihovi umentosti samoniklost in izraz slovenskega razpoloženja, kar jim je navdušeno priznala tudi slovenska moderna z Ivanom Cankarjem in Otonom Župančičem.

Za razstavo pri Miethkeju se jim je prvič zdelo potrebno nastopiti tudi formalno kot umetniška skupina. Po daljšem oklevanju so se po Miethkejevem nasvetu odločili za naslov »Freie Vereinigung der Künstlergruppe Sava«, čeprav so se sami ogrevali za ime »klub svobodnih«, kar je odmev označbe, s katero so leta 1884 razstavili svoja dela francoski impresionisti - Salon des Independants. Z imenom »Sava« so se od začetka prve svetovne vojne vrstile njihove razstave, ki so našle priznanje v mednarodnem in južnoslovaskem svetu; leta 1904 v Beogradu, leta 1906 v Sofiji, 1907 v Trstu, 1906 v Zagrebu, v Varšavi in Krakovu in leta 1911 v Rimu.

4. STIL SLIKANJA

V 10-tih letih 20. stoletja je slovenski impresionizem že dozorel do svoje prave podobe. Umetniki so najprej iskali svojim težnjam ustrezen način slikanja. Že pred letom 1900 so spoznal, da si ga bodo mogli prisvojiti samo z vztrajnim delom. Za načelo so si postavili slikanje na prostem v polni dnevni svetlobi. Cilj pa ji me bil slikanje svetlobe in življenja. Ložar je ugotovil, da se pri Jakopiču največkrat ponavlja beseda »življenje«, ker je vsak kotiček narave poln barvnih čarov in poezije preprostega življenja. Čeprav so bili po naravi za motiviko različno razporejeni in so vsi v zrelem obdobju priznavali figuralko, so se v »učni dobi« v prvem desetletju novega stoletja omejili na slikanje krajine, ker jim je to obljubljalo najzanesljivejšo pot do cilja in jo je nakazoval tudi francoski zgled. Spoznali so tudi, kako pomembna je medsebojna kontrola doseženega. Že leta 1900 sta Jakopič in Jama slikala skupaj v Stranski vasi in v Kraljevcu ob Sotli. Jama je slikal tudi leta 1901 v Stranski vasi in Volčjem potoku, nato pa ga je do leta 1908 posebno pritegnila hrvatska krajina. Jakopič pa si je izbral okolico Škofje Loke. Tje je po dunajski razstavi prišel tudi Sternen. Jakopič pa je v Loko povabil tudi Groharja. Tako je postala Škofja Loka sredi prvega desetletja dvajsetega stoletja dobesedno Barzon slovenskega impresionizma. Slikali pa niso skupaj, marveč je imel vsak svoje področje, ker je imel vsak svoja posebna nagnenja. Ozemlje so si neprisiljeno razdelili. Sternen je slikal v okolici Godešiča, Gornje vasi in Trate, kjer so bili mešani gozdovi, borovci in breze. Jakopič in Grohar sta slikala severno od Kamnitnikaproti Crngrobu. Nista si izbrala istih motivov. Grohar namreč ni maral gozda, temveč travnik, njivo z zeljem, ajdovo polje, peščeni hrib. Jakopič pa je imel rad ilovnat svet in gozd z brezami, topoli in borovci, ker so ga mikale njegove posebne barve. Jakopič in Grohar sta stanovala v Loki, Sternen pa se je vozil tja s kolesom na sestavnke v kavarni, kjer so imeli naročeni reviji Simplizissimus in Jugend. To je umetnike povezovalo s skupno preteklostjo v Nemčiji. To sodelovanje se je končalo leta 1906, ko se je Jakopič preselil v Ljubljano.

5. RAZID SKUPINE IN ZAMRTJE IMPRESIONIZMA

Leta 1906 se je Jakopič preselil v Ljubljano in prihodnje leto sta poskusila s Strnenonom ustanoviti zasebno slikarsko šolo, a že po enem letu je ostal Jakopič edini. Edini, ki mu je zvest ostal do smrti, je bil Grohar, Toda tudi ta je krenil v lastno umetniško smer. Jama se je selil s Hrvaškega proti severu v dunajsko okolico, v Krems in Stein, in še dalje na Holandsko. Še bolj svojo pot je ubral Sternen. Okrog leta 1910 je slikarje nekoliko povezoval samo še klub »Sava«. Edini, ki je nadaljeval načrtano pot je bil Jakopič. Zagrizel se je v misel, da bo pribojeval likovni kulturi tisto vlogo, ki ji gre kot polnovredni dejavnosti v življenju naroda, ki se je v 19. stoletju politično in književno prebudil. Zavedal pa se je, da so za to potrebne ustrezne organizacijske in funkcijske ustanove. Zato sta s Strnenom ustanovila šolo. Prav tako je bil potreben stalen stik z javnostjo. Zato je Jakopič po načrtih arhitekta Fabianija leta 1908 postavil v Ljubljani razstavni paviljon.

Po letu 1910, posebno po Groharjevi smrti leta 1911, je »Sava« začela pešati. Po svetovni vojni je še enkrat zbrala svoje moči leta 1919, ko je sodelovala pri jugoslovanski umetnostni razstavi med mirovnim pogajanjem v Parizu. Nato je sprožila akcijo ustanovitve akademije upodabljalcev umetnosti in se poskusila pomladiti z mlajšimi člani. Potem, ko je leta 1921 nastopila še v Zagrebu in 1922 v Beogradu, je končno zamrla. S tem je ugasnil zadnji odmev tega, kar danes cenimo kot slovenski impresionizem. Kot tri pomembne umetniške osebnosti so preživeli dvajsetletje med dvema svetovnima vojnama Jakopič, Jama in Sternen. Z njimi je »prevratno« impresionistično gibanje iz začetka stoletja segla v roke novemu rodu, ki vodi danes slovensko slikarstvo v enakovrednem tekmovanju z mednarodnimi gibanji, kar je bil tudi eden glavnih ciljev slovenskega impresionizma.

6. RIHARD JAKOPIČ (življenje)

Jakopič je študiral na realki v Ljubljani, a je v šestem razredu pretrgal študij, da bi se posvetil slikarstvu, ki ga je mikalo od rane mladosti, ko je začel risati in slikati v naravi. Pozneje je sodil, da je mnogim tako nadležna ljubljanska megla budila v njem slutnjo nečesa, kar je usrtezalo impresionizmu. Leta 1887 se je vpisal na umetniško akademijo na Dunaju, po dveh letih pa je odšel v München, kjer je študiral dva semestra na akademiji. To je zapustil, ko je z Veselom in z nekaterimi drugimi, ki jih ni zadovoljevala akademija, pregovoril Ažeta, da je ustanovil lastno privatno šolo. Tu je ostal dve leti, nato pa je poleti slikal doma v naravi, pozimi pa se je vračal k Ažbetu. Razstava francoskih impresionistov je naredila nanj močan vtis in zasenčila pobude nemškega in severnjaškega impresionizma, ki se mu je zdel presurov. Proti koncu stoletja se je toliko zbližal z Jamo, da sta začela na prehodu v novo stoletje skupno slikati v naravi. Značilno je, da ga niso zanimale umetnostne teorije kakor Jama, ampak je svoj cilj zasledoval empirično, pri čemer ga je vodil zanesljiv instinkt.

7. MATIJA JAMA (življenje)

Jama je po izobrazbi prekašal vse štiri. Končal je gimnazijo v Ljubljani in Zagrebu in tam študiral leto dni pravo. Stiki s slikarskim življenjem in prvi zasebni v pouk v Zagrebu so ga nagnili, da je sklenil postati slikar. Leta 1892 je odšel v München ter se vpisal najprej v Hollósyjevo privatno šolo, nato pa je prešel k Ažbetu, nazadnje ga je osvojil na akademiji Hertrich. Pod Milletovim vplivom je sanjal o slovenskem žanru, risal ilustracije za Dom in svet pa tudi z Jakopičem razpravljal o novem slikarstvu. Stik z Jakopičem ga je končno pripeljal do spoznanja, da vodi k iskanemu cilju samo delo v naravi in v polni svetlobi. Skupno delo z Jakopičem v ljubljanski okolici in na Hravtskem in pozneje samostojno prizadevanje sta mu izoblikovala osebni slog, kateremu je ostal zvest do konca svojega življenja.

8. IVAN GROHAR (življenje)

Grohar je kot kmečki delavec in hlapec v Sorici odraščal v okolju, kjer je še živela domača obrt, slikanje na steklo in panjske končnice. Mohorjev koledar mu je posredoval prvo znanje o italjanski umetnosti in slavnih umetnikih in budil v njem sanje o deželi umetnosti, a prezgodnja smrt je preprečila, da bi jo bil resnično doživel. Hrepenenje po umetniškem poklicu ga je vodilo naprej v delavnico cerkvenega slikarja Bradaška v Kranju, nato k Milanésiju v Zagreb, dokler se ni leta 1892 vpisal v deželno risarsko šolo v Gradcu. Njegov talent je leta 1895 odkril Jakopič in ga vpeljal v Ažbetovo šolo. Začel je kot slikar portretov in kmečkega žanra; proti koncu zadnjega desetletja 19. stoletja je dosegel lepe uspehe kot slikar oltarskih podob, pri čemer je delno srečno porabil nekatere prijeme impresionistične tehnike. Velik vtis je nanj naredila Segantinijeva razstava v Münchnu. Poleg Jakopičevih pobud je prav Segantinijev odmev na pointilizem postal izhodišče njegovega lastnega slikarskega načina. Po letu 1900 se je odločno usmeril na pot impresionizma.

9. MATEJ STERNEN (življenje)

Sternen je naprej obiskoval meščansko šolo v Krškem in imel že stike s podeželskim slikarsko obrtniškim delavnicami. V letih 1886-1889 je študiral na obrtni šoli v Gradcu, nato na umetno obrtni šoli na Dunaju in prav tam štiri leta na umetniški akademiji. Že v Gradcu je s tovariši razpravljал o impresionizmu; na Dunaju je videl prve originale francoskih impresionistov. Leta 1897 je odšel v Müncehen k Ažbetu in mu ostal zvest sodelavec do smrti leta 1905. Podobno kakor Jakopič je poletja preživel doma in slikal na prostem, sodeloval je tudi s cerkvenimi slikarji, tako je obvladal fresko tehniko; pozimise je vračal v München. V Münchnu se je zbližal z Jakopičem in Jamo, kar je vodilo do začetka dvajsetega stoletja k najožjem sodelovanju z njima in Groharjem.

10. POMEN IMPRESIONIZMA

V luči razvoja impresionizma je naš impresionizem zamudniški. Pozabiti pa ne smemo, da je v tem podoben tudi nemški. Ta je bil slovenskim impresionistom dostopnejši, toda kakor pravi izročilo, je pri Jakopiču po srečanju z originali Moneta, Pissarra in Sisleya zbledelo vse, kar sta mu posredvala Zügel ali Zorn; zmagala je francoska uglajenost. Prezvet po ogledu francoske razstave je Jakopič pisal Jami, da je videl dela slikarjev, ki so dosegli to kar ona dva še iščeta. Najdoslednejši med njimi sta Pissarro, Monet in Sisleyin prav v krogu takih prizadevanj se giblje osnovna faza našega impresionizma. Slikarjem svetlove je ustrezala trepetajoča atmosfera; kakor Monet slika tudi Jama kopice sena, Jakopič pa podobno kakor Monet s katedralo v Roueno, v številni vrsti variant preskuša svojo spretnost, ko slika Križanke v različnih dnevni in letnih razpoloženjih.

Za usodo likovne kulture med Slovenci je bil impresionizem odločilno dejanje. Naše slikarstvo je z njim stopilo na pot mednarodnega tekmovanja in ni več zdrknilo pod višino, ki mu jo je začrtal. Dolgo življenje je trem glavnim predstavnikom tega vzpona - Jakopič je umrl 1943, Jama 1947, Stern 1949 - omogočilo dolg osebni razvoj, ki ni bil prav nič dogmatičen, temveč ustvarjalno osebni, tako da ga ni mogel prekrišati po prvi svetovni vojni niti bojeviti ekspresionizem. Jamo je sicer zaskrbelo, kako bo z dediščino, ki so jo z velikim trudom pribojevali slovenski likovni kulturi, pa je leta 1927 drugoč propagandno segel po peresu v obrambo impresionizma. Toda takrat se je burja že podela, uveljavljala se je tako imenovana »četrt

generacija«, z njo pa kult barve v smislu poetičnega barvenga realizma., ki je obveljal kot vodilna smer do druge svetovne vojne. Ta novi rod pa je brez obotavljanja priznal vodilno vlogo Jakopiču, impresionizmu pa tisto zgodovnisko vlogo, ki mu gre.